

Управління Служби безпеки України в Полтавській області. Історія та сучасність / За заг. ред. О. Б. Дроботенка. Авт. кол.: Бабенко Л. Л. (кер. авт. кол., текст, упорядник), Даниленко О. І., Злидар А. І. та ін. – Полтава, 2012. – 359 с.

В останні десятиліття в Україні значно збагатилася тематична палітра наукових досліджень у галузі вітчизняної історії. Цьому сприяло багато чинників, серед яких ми б виокремили такі пріоритети як зростаючий суспільний запит на історичну правду та розширення джерельної бази досліджень. Справжній переворот у методології і практиці досліджень зумовило використання таких специфічних джерел як документи радянських органів державної безпеки. Розсекречені директивні, оперативні, інформаційно-аналітичні, процесуальні та інші службові документи дозволили зазирнути за завісу державної політики радянської держави, де формувався механізм боротьби проти будь-яких опозиційних сил, подивитися на вітчизняну історію новітньої доби з позиції людей, котрим була відведена роль «караючого меча» комуністичної партії.

З часом постала об'єктивна потреба з'ясувати історію самих радянських спецслужб, зокрема, передумови їх створення, структуру, завдання, місце і роль в системі органів державної влади, їхню еволюцію на різних етапах історії. Важливим виявилось також питання якісної складової кадрового потенціалу спецслужб, специфіки його формування як апарату з репресивними функціями. На цьому шляху є чимало наукових здобутків українських учених Ю.Шаповала, Д.Веденєєва, В.Ченцова, Д.Окіпнюка, Р.Подкура, С.Білоконя, О.Бажана та інших, які одними з перших ввели в науковий обіг архівні документи спецслужб та запропонували методологію їх опрацювання. Тривалий час займається вивченням ролі радянських спецслужб у реалізації антирелігійної політики держави керівник авторського колективу й автор рецензованої праці Л.Бабенко.

Цікавою видається спроба ряду дослідників простежити історію становлення радянських спецслужб через регіональний зріз, дослідивши виникнення, діяльність, еволюцію апаратів обласних управлінь ВУЧК – ДПУ – НКВС – НКДБ – МДБ – КДБ. У цьому контексті заслугове на увагу досвід полтавських

дослідників, котрі вперше звернулися до цієї проблеми в 2005 році, опублікувавши книгу «Органи державної безпеки на Полтавщині (1919-1991)» як наукове видання. У 2012 році побачила світ нова книга з історії створення та діяльності УСБУ в Полтавській області, яка й стала предметом нашого зацікавлення.

Особливості структури цієї праці, обсяг якої становить 44,2 умовних друкованих аркушів, відображені в її назві – «Управління Служби безпеки України в Полтавській області. Історія та сучасність». Зміст книги включає в себе історію становлення і діяльності спеціальних органів безпеки держави на Полтавщині від часу їх зародження до сьогодення. Якщо останній розділ книги, яка відображає сьогодення Управління СБУ в Полтавській області, сприймається як данина ювілейній двадцятій річниці створення СБУ, то перші п'ять слід кваліфікувати як серйозне наукове дослідження. Хронологічно охоплений період від кінця XVIII століття, коли в 1772 році в Російській імперії у складі військ цесаревича Павла Петровича в Гатчині було організовано жандармерію, до періоду незалежності України. Історія конкретного територіального підрозділу загальнодержавної «государевої служби» розглядається у тісному зв'язку з широким історичним тлом, що дозволяє простежити причинно-наслідкові зв'язки суспільно-політичних та соціально-економічних процесів.

Книга написана на значній науково-документальній базі. Зокрема авторами використані матеріали Центрального державного історичного архіву у місті Києві з фондів Південно-Західного районного охоронного відділення, Полтавського губернського жандармського управління (далі ГЖУ), помічника начальника Полтавського ГЖУ в Прилуцькому, Пирятинському і Лохвицькому повітах, помічника начальника Полтавського ГЖУ в Миргородському, Гадяцькому повітах, Полтавського відділення Кременчуцького жандармського поліцейського управління залізниць, а також Державного архіву Полтавської області та кілька сотень архівних справ Галузевого державного архіву УСБУ в Полтавській області. Це дозволило документально підтвердити висновки і судження, висловити припущення з приводу окремих подій на Полтавщині і в державі.

Книга складається з вступу й шести розділів: «Полтавське губернське жандармське управління», «Створення радянських органів державної безпеки», «Роки воєнного лихоліття (1941 – 1943 роки)», «Визволення Полтавщини: до мирних буднів післявоєнного десятиріччя», «Управління КДБ в Полтавській області в 1950 – 1991 роки», «Управління Служби безпеки України в Полтавській області в роки державної незалежності». Кожний розділ містить, окрім аналізу подій, уривки з документів, наприклад, «Положение об устройстве секретной полиции в Империи» від 3 грудня 1882 року (с. 24), «Из положения об охранной агентуре» від 20 грудня 1883 року, «Инструкция для агентов (филеров) наблюдения за военным шпионством, продажей оружия и продажей нижним чинам спиртных напитков» від 15 грудня 1915 року (с. 28-29) тощо. Ці та багато інших документів дозволяють упевнитися, що більшовики майже в незмінному вигляді використали структуру і досвід царської охоранки, перенісши його на класову основу. Документи радянської доби ілюструють взаємодію партійних і каральних органів у боротьбі з так званими «контрреволюційними елементами».

На сторінках книги читачі зустрінуть цікаві біографічні довідки про діячів, причетних до організації й реформування державних і місцевих органів та

управління ними. Це й О.Х. Бенкендорф, П.А. Столипін, Ф.Е. Дзержинський, В.А. Балицький, М.І. Єжов, а також начальники Управління А.О. Петерс-Здебський, О.І. Волков, М.Д. Бухтіяров, О.О. Хорошун, Є.К. Марчук та інші діячі різних епох. Книга має чудові поліграфічні характеристики – високоякісний друк, численні фото й ілюстрації в кольорі, великий формат. З прикрістю зауважимо, що на цьому тлі недостатньо попрацювали коректори, не помітивши технічних погрішностей у тексті.

Рецензована праця колективу полтавських авторів, розрахована на широке коло читачів, безперечно, приверне увагу всіх, хто цікавиться вітчизняною історією, історією спецслужб, історико-красназничими дослідженнями з історії Полтавщини.

О. М. Ігнатуша